

Kapitel 2: Den danske industrialisering

I DETTE KAPITEL FINDER DU...

- [Industrialiseringen kommer til Danmark](#)
- [Effektivisering og industrialisering af landbruget](#)
- [Andelsbevægelsen](#)

Industrialiseringen kommer til Danmark

Fra Storbritannien spredte industrialiseringen sig til andre primært vestlige lande, og omkring år 1900 var både Tyskland og USA på samme industrielle niveau som Storbritannien. Det kan diskuteres, hvornår Danmark blev industrialiseret. Ofte bruges indførelsen af dampkraft som målestok, da brugen af dampkraft og jern er karakteristisk for hele den internationale industrialisering. Her i bogen bruger vi samme periodiseringsprincip, og derfor placerer vi starttidspunktet for den danske industrialisering i 1840'erne.

Som følge af industrispionage i Storbritannien blev Danmarks første dampmaskine bygget i 1790. Betydningen af denne toppede dog først små hundrede år senere, og derfor kan det ligesom i Storbritannien være misvisende at kalde den danske industrialisering for en revolution. Som i Storbritannien førte industrialiseringen store forandringer med sig, ikke mindst i forbindelse med de teknologiske opfindelser. Dertil var der som i Storbritannien ikke tale om pludselige forandringer, men snarere om lange processer og udviklingslinjer. Det var først i slutningen af 1800-tallet, at den industrielle vækst for alvor slog igennem.

At industrialiseringen var længere tid undervejs i Danmark end i Storbritannien, skyldtes blandt andet, at Danmark ikke selv var i besiddelse af de nødvendige råvarer og energikilder som for eksempel kul. Ellers fulgte den danske industrialisering de samme mønstre som i andre lande. Der var en stor befolkningstilvækst. I 1850 boede der cirka 1.300.000 mennesker i Danmark. 70 år senere var det steget til 3.250.000.

Landbruget blev også omlagt og effektiviseret, hvilket førte til urbanisering. Dampmaskinen førte til et mere omfattende jernbaneanet, der skabte nye behov og muligheder, da det dermed blev lettere og hurtigere at transportere materialer og råvarer rundt i landet. Dertil blev elektriciteten og dens

muligheder udviklet af blandt andre amerikaneren Thomas Edison, der opfandt den første elpære, og danske H.C. Ørsted, der i 1820 opdagede elektromagnetismen, som er baggrunden for, at vi i dag har elektricitet. I 1891 fik Danmark sit første elektricitetsværk, der sammen med periodens andre opfindelser var med til at ændre vilkårene for produktion, handel og transport.

Effektivisering og industrialisering af landbruget

En af de vigtigste faktorer i den danske industrialiseringsproces var landbrugets udvikling. I 1788 var stavnsbåndet blevet ophævet, og det fik stor betydning. Stavnsbåndet havde gjort det ulovligt for drenge og mænd at rejse væk fra det gods, hvor de var født. Da stavnsbåndet blev ophævet, blev der samtidig indført reformer af landbruget, og det skabte grundlaget for mere moderne produktionsforhold.

Landbrugseksporten spillede en central rolle i den danske økonomi, og indtægterne fra landbrugseksporten finansierede importen af kul, jern og andre vigtige råvarer til industrien. Storbritannien var det land, der importerede mest af Danmarks landbrugseksport. Fra 1870'erne var der et stort fald i de internationale kornpriser, og samtidig indførte mange lande told på korn. De lavere kornpriser skyldtes blandt andet den førnævnte transportrevolution, der gjorde det lettere og hurtigere at eksportere varer rundt i verden. Konkurrencen steg simpelthen.

I Danmark førte det til, at man omlagde landbruget fra primært at være agerbrug med fokus på korndyrkning til animalsk landbrug med fokus på kvæg og grise. De faldende kornpriser ramte derfor ikke den danske økonomi så hårdt, da eksporten til især Storbritannien ligeledes blev omlagt til animalske produkter som for eksempel smør, æg og bacon. På kort sigt var dette en god beslutning for den danske økonomi, men i dag ved vi, at det ikke har været det bedste for vores klima.

Kvægbrug har været og er en stor klimamæssig udfordring. Køer bøvser og putter metan, som er en drivhusgas, der har cirka 25 gange så meget drivhuseffekt som CO₂. Drivhuseffekt er det, der sker, når drivhusgasserne lader solens stråler slippe ned til jorden og samtidig forhindrer varmen i at slippe væk fra jorden igen. Det vidste man ikke i 1800-tallet, så derfor var det ikke en bekymring. Dengang var bekymringen udelukkende at opretholde og

forbedre den danske økonomi og levestandard, hvilket lykkedes med omlægningen af landbruget.

I alle industrialiseringsprocesser har en effektiv landbrugssektor været central. Landbruget havde mange vigtige funktioner såsom at brødføde den voksende befolkning og via effektivisering frigive arbejdskraft til de andre erhverv, der opstod i kraft af den industrielle udvikling. Derfor var effektivisering og vækst mere vigtigt end eventuelle langsigtede udfordringer.

Andelsbevægelsen

Særligt for industrialiseringen i Danmark var fremkomsten af andelsbevægelsen og dennes indflydelse på produktionsformerne. I Danmark opstod andelsbevægelsen i forbindelse med landbrugets udvikling. Ophævelsen af stavnsbåndet og andre reformer af landbruget havde skabt flere selvejende gårde, og de var en vigtig forudsætning for, at andelsbevægelsen blev mulig i Danmark. Grundidéen med andelsbevægelsen var, at enkeltpersoner og virksomheder slog sig sammen for at købe, producere og distribuere varer billigere, end de kunne hver for sig.

Andelsbevægelsen var særlig for den industrielle udvikling i Danmark, og fra 1880'erne dukkede flere og flere andelsvirksomheder op. Dette foto er fra Horsens Andelsslagteri cirka år 1900.

Foto: Det Grønne Museum

En af årsagerne til, at det blev billigere, var den effektivisering, der fulgte med udviklingen af maskiner som for eksempel centrifugen. Dertil delte man maskinerne, så ikke alle behøvede at investere i dem. De danske bønder var allerede i 1840'erne begyndt at slå sig sammen i landboforeninger i forbindelse med landbrugsproduktion, og det lagde grundstenen for andelsbevægelsen. De første andelsmejerier opstod i 1882, og netop ensretningen og mekaniseringen af mejerierne gav den enkelte landmand nye muligheder i forhold til effektivitet og afsætningsmuligheder. Før havde landmændene solgt deres mælk til herregårde eller privatejede fællesmejerier, der havde de maskiner, som de enkelte bønder ikke selv havde råd til. Da andelsmejerierne opstod, indkøbte landmændene selv maskiner, der blandt andet kunne centrifugere mælk til smør.

I 1887 blev de første andelsslagterier oprettet, og det blev startskuddet til den baconeksport til Storbritannien, der som før nævnt blev central for den danske økonomi. Samtidig fik de enkelte bønder også indflydelse, da andelsbevægelsen arbejdede ud fra princippet "ét medlem, én stemme". Så ud over effektivisering var andelsbevægelsen også med til at skabe en oplevelse af ligeværd og demokrati hos landbefolkningen, hvor kun ganske få havde decideret politisk indflydelse eller stemmeret.